

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA ERTAK JANRINI INNOVATSION O'QITISH
USULLARI****МЕТОДИКА ИННОВАЦИОННОГО ПРЕПОДАВАНИЯ СКАЗОЧНОГО
ЖАНРА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ****METHODS OF INNOVATIVE TEACHING OF FAIRY TALE GENRE IN
PRIMARY CLASSES****Xolmonov****Fayoziddin Akmal****o'g'li¹**1.- *O'zbekiston - Finlandiya Pedagogika institute, Samarqand, O'zbekiston.*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining darsliklarda berilgan ertak janrini o'quvchilar uchun sodda, oson hamda tushunarli tilda o'qitishda zarur hamda zamonaviy kasbiy mahoratini oshirish shakl va metodlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: ertak, hikoya, metodlar, xalq og'zaki ijodi, badiiy obrazlar, to'qima obrazlar, aktyor, evristik suhbat, komiks.

Аннотация: В данной статье будут освещены формы и методы повышения профессионального мастерства учителей начальных классов в обучении жанру сказки, изложенному в учебниках, простым, легким и понятным для учащихся языком.

Ключевые слова: сказка, рассказ, методы, фольклор, художественные образы, текстура образов, актер, эвристический диалог, комикс.

Annotation: This article describes the forms and methods of improving the necessary and modern professional skills of primary school teachers in teaching the genre of fairytales given in textbooks in a simple, easy and understandable language for students.

Key words: fairytales, methods, folklore, artistic images, textile images, actor, heuristic conversation, comic.

Maktabgacha ta'lim va boshlang'ich sinflardagi bolalarning miyasi ma'lumotlarni qabul qilishi va o'zlashtirishi uchun eng mos davrlardan biri hisoblanadi. Shu sababli, ularda keng fikrlilik, erkin so'zlasha olish, boy tasavvurga ega bo'lish va shu kabi kelajakda malakali va salohiyatli kadr bo'lishida asqotadigan asosiy ko'nikmalarni o'rgata borish kerak. Bunday holatlarda bizga o'tmishdan ma'lum bo'lgan Xalq og'zaki ijodi namunalari, ertak, afsona va boshqa janrlarni sinfda va sinfdan tashqari o'qish darslarida qo'llanilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Umuman olganda, ertaklar yosh o'quvchilar uchun juda ham ta'sirchan va qiziqarliligi bilan boshqa turlardan ajralib turadi. Ertakdagi qahramonlar xalq tiliga yaqin va juda jo'n, shu bilan birga, tasavvurni ham boyitadi. Boshlang'ich maktablar faoliyatida ertaklarda foydalanilgan badiiy va to'qima obrazlar - turli hayvon, parrandalar, afsonaviy hayvonlar, boy, kambag'al hamda shu kabi boshqa holatlar natijasida bolaning tafakkuri bilan birga tasavvuri ham kengaya boradi. Asar ichidagi barcha jarayonlar va voqealar bolani o'ziga jalb qilibgina qolmasdan, hayotda ham munosib o'rnatilgan bo'la oladi. Ayniqsa, darsliklarda har bir ertakka mos ravishda turli rasmlar orqali talqin qilinishi o'quvchilarni tezda fikrlashi, tafakkur qilishiga yordam beradi.

K.Qosimova[1]ning keltirishicha, ertakdagi favqulodda voqeliklar, uning ma'nodor va o'tkirligi, qahramonlarning dovyurak, mard, doimo olg'a intiluvchanligi, saxiy va donoligi, yaxshilikning har doim zafar quchishi bolalarni o'ziga qiziqtiribgina qolmasdan yanada ko'proq o'qishga undaydi. Ertakning pedagogik qiymati shundan iboratki, o'quvchilar unda to'g'rilik, halollik g'alaba qilganidan, kambag'al kishilar

*Xolmonov**Fayoziddin Akmal**o'g'li**O'zbekiston -**Finlandiya**Pedagogika**instituti 1-bosqich**magistranti**El-pochta:**fayoziddin.xolmono**v@icloud.com*

qiyinchilikdan qutilganidan, ya'ni yaxshilik, ezgulikning ro'yobga chiqqanidan va yomonlik, yovuzlikning mahkumlikka uchraganidan quvonadilar. Ular hayotda ham doimo shunday bo'lishini istaydilar. R. Rasulova[2]ning ilmiy maqolasida esa bunday turdagi asarlarni to'g'ri o'qishga yo'naltirilgan o'quvchilar uqib o'qishga, mustaqil fikrlashga, ishlashga, boshqalarning fikrlarini ilg'ashga, o'zi va boshqalarning tuyg'ular olamini kuzatishga va tuyishga, ijod qilish qobiliyatini oshirib borishga harakat qiladi. Ayni paytda olamni, o'zligini, hayot mazmunini kashf qiladi, ichki dunyosi barkamol bo'lib shakllanishida bevosita o'zi ishtirok etadi. Ushbu fikrlardan ko'rinib turibdiki, o'qituvchi dars o'tilishini to'g'ri tashkil etishi asosiy masalalardan biri ekanligi ta'kidlangan.

Hozirgi kunda ushbu janrlarda dars o'tilishida taqdim etiladigan ma'lumotlar va materiallar ta'limiy jarayonlarga mos bo'lishi hamda kutilgan maqsadlarga erisha olishi lozim. Ammo ko'plab bunday darslar quruq nasihatgo'ylik va o'quvchilarni bir yoqlama fikrlashga o'rgatib qo'yib, qayta so'zlashga va hikoya qilishga qaratilgan topshiriqlar o'quvchilarda zerikishni kuchaytirib, qiziqishini so'ndirmoqda. Ular shunchaki xotirada saqlash vazifasigina yuklaydi. O'quvchilarni asar haqidagi o'z mustaqil fikrini aytga olishiga undovchi mashqlar, asardan ma'naviy ozuqa hamda badiiy zavq oladigan savol-topshiriqlar ancha kamyobdir. Bu turdagi topshiriqlarning eng asosiy vazifasi o'quvchilar befarqligini yo'qotib, ularni ongli fikrlashga o'rgatishdir. Xususan, ertak janridagi asarlarni o'qitishda o'qituvchidan keng fikrlilik va dars jarayonidagi muhitga bevosita va bilvosita moslasha olish qobiliyati, har qanday vaziyatdan oson va soddada chiqib keta olish mahorati talab etiladi. Shu bilan bir qatorda, o'qituvchi barcha metodik tavsiyalardan, qo'llanmalar va zamonaviy texnologik vositalardan, xalqaro metodlardan ham ushbu turdagi darslarni yoritishda foydalanmog'i lozimdir.

Yangi 3-sinf ona tili va o'qish savodxonligi darsligida berilgan "*Nima uchun inson dunyoda hammadan kuchli?*", "*Tulki va turna*" [66-b., 79-b.], "*Qarg'avoy*" [66-b.] xalq ertaklari asosida, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda, ertakdagi obrazlarni qatnashtirib, komikslar va o'quvchilar tasavvurida aniq gavdalanishi uchun obrazlarni jonlantirish, sahnalashtirish orqali dars o'tilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Ya'ni, bu dars o'tish metodining nomlanishi "**Biz aktyormiz**" deb atalib, har bir obrazlarning harakati, imo-ishoralari, mimikalari orqali ertak syujetini o'quvchi-tomoshabinlarga ochib berish bilan dars samaradorligi va o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini yanada orttirish, hamda ularda aktyorlik salohiyatini, jamoatchilik orasida o'zini tutish, erkin gapira olish malakalarini ham shakllantirishga erishish mumkin. Qo'shimcha ravishda, ushbu ertakdagi ajratib qo'llanilgan so'zlarning ma'nodoshlarini topish orqali o'quvchilarda lug'at ustida ishlash ko'nikmasi ham birgalikda o'rgatiladi. Ushbu metodda sahna(doska)dagi o'quvchilar ertakdagi kabi bir xil kiyimda bo'lmasalarda qisman shu holatda yoki ma'lum bir belgisini o'xshatgan holda ko'rsatishadi. Bu metodning maqsadi o'quvchi xotirasida shu obrazning tasavvurini hosil qilib olishdir. Misol uchun, daraxt obrazida kiyimiga 10-12 ta to'kilgan barglarni, qush-parranda obrazlarida yelkasiga, boshiga, tananing turli qismlariga rezina va shunga o'xshash narsalar orqali patlarni osish va qush niqoblaridan, boshqa obrazlarda ham shu kabi predmetlardan foydalangan holda ularning nutqi jonli tarzda aks ettiriladi. Muz, yer, alanga kabi tasvirli ifodalanishi qiyinroq bo'lgan obrazlarni jonlantirishda ularning rasmi tushirilgan kartochkalardan foydalaniladi. Hamda shunga o'xshash o'quvchilar uchun

murakkab holatlarda o'qituvchi yordam berishi lozim bo'ladi. Bundan tashqari Ona tabiat obrazlari orqali bolalarda u bilan suhbatlashish imkoni ham paydo bo'ladi.

Dars oxirida o'quvchilar ushbu ertaklar bo'yicha yoki tabiatdagi biron hodisalar bo'yicha ushbu qahramonlarga savol berishi va ushbu obrazdagi o'z tengdoshidan kerakli javob ham olishi mumkin. Bu **Evristik suhbat** metodi hisoblanib, o'quvchilar ushbu savollarga kitobdan, daftardan, umuman biron manbadan foydalanib emas, balki, o'zlari mustaqil tarzda o'ylashga, dars davomida olgan bilimlarini bir qadar amaliyotda qo'llashga undaydi. Ikkala holatda ham o'quvchilar qatnashganligi sababli, ular o'zlarini aynan tabiat qiyofalarida his qilishi va savollarga ham shu tarzda ongli ravishda javob berishlari mumkin bo'ladi.

Maktabdagi tajribalardan shuni ko'rish mumkinki, kichik yoshdagi o'quvchilar ertakdagi hayvonlar va qushlar gapirmasligini, tulki va turna bir-birini mehmonga bormasligini yaxshi biladilar[5]. Ammo ertaklar dunyosidagi holatlarni hayotiy hikoya kabi qabul qiladilar. Ertakni o'qib tahlil qilganda, barcha ishlar matnning mazmunini yaxshi idrok etishga, syujet rivojini, qatnashuvchi personajlarning xatti-harakati, o'zaro munosabatlarini to'g'ri tasavvur etishga yo'naltiriladi. Bunda tanlab o'qish va qayta hikoyalashning ahamiyati katta.

Boshlang'ich ta'limda o'qituvchilar tomonidan ertak janrini o'rgatishda qo'llaniluvchi samarali metodlar, didaktik o'yinlar va boshqa o'qitish shakllari yosh avlodning ongini o'stirishga, erkin fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga undashi kelgusidagi ta'lim jarayonidagi fan-darsliklarini tezda o'zlashtirishini ta'minlabgina qolmasdan, boy tasavvurlari orqali yaratuvchanlik, keng fikrlilik kabi "olg'a yuruvchi" g'oyalarga ega bo'lishda ham, albatta, asos bo'lib ximat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. –T.: NOSIR, 2009. – 105-106; 112-115-b.
2. Rasulova R. O'quvchilar ma'naviyatini shakllantirishda badiiy asar tahlilining ahamiyati. //Til va adabiyot ta'limi. – T.: 2022.
3. Azimova I., Mavlonova K. va b. 3-sinf ona tili va o'qish savodxonligi darsligi. 1-qism. –T.: Respublika ta'lim markazi, 2022. – 66-b., 79-b.
4. Azimova I., Mavlonova K. va b. 3-sinf ona tili va o'qish savodxonligi darsligi. 2-qism. –T.: Respublika ta'lim markazi, 2022. – 69-b.
5. Mavlonova K., Quronov S. va b. 3-sinf ona tili va o'qish savodxonligi o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. –T.: Respublika ta'lim markazi, 2022. –116-b.
6. Internet saytlari:
www.fayllar.org
www.ziyouz.uz